

to sensible cognition of other people, construction of unsubjective image of other people.

Keywords: *psychological insight, reactive aggressiveness, spontaneous aggressiveness.*

КУЛЬТУРА ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

УДК 37.034:159.955.07

Халабузар О.А.

Статья посвящена проблеме формирования культуры логического мышления специалистов в условиях современной профессиональной подготовки. Раскрыто значение базовых логических знаний и умений, необходимых для формирования логического мышления будущих педагогов.

Ключевые слова: *культура логического мышления, современная профессиональная подготовка, основные логические умения.*

Стаття присвячена проблемі формування культури логічного мислення спеціалістів в умовах сучасної професійної підготовки. Розкрито значення базових логічних знань та умінь, необхідних для формування логічного мислення майбутніх педагогів.

Ключові слова: *культура логічного мислення, сучасна професійна підготовка, основні логічні вміння.*

THE CULTURE OF THE TEACHER'S LOGICAL THINKING IN THE CONDITIONS OF MODERN PROFESSIONAL TRAINING

Oxana Khalabuzar

The most dangerous of such global crises is the educational one. In spite of the thousands of new methodic textbooks, tests and high-tech applied programs, sometimes students are not able to point the goal of their systematically, to analyze within complicate and difficult educational process, to show the achievement motivation, to value their activity, to analyze it and to think according to the logic's laws and rules. Great attention is given to the marking of Logics' role in the pedagogical process at the High pedagogical institutions.

There is represented review of the reasons of forming of the culture of logical thinking at the educational institutions. There is the presentation of the logical knowledge and skills which have to be studied and practiced during the professional training (logical laws, definitions of notions, statements, arguments and argumentation. etc.).

Development of the positive attitude to the culture of logical is in the transformation of the social values into the personal, including their realization during the pedagogical activity in future with the help of the knowledge and logical skills (content-processing component). The content-processing component has be formed, the motivational sphere of the forming of the logical culture has be important and personal one for the student.

Within context of reforming of modern educational paradigm the forming of culture of logical thinking of future specialist has real leading positions, which provides the implementation and mastering logical knowledge and by future pedagogues.

Key words: *culture of logical thinking, modern professional training, basis logical skills.*

Постановка проблеми: Сучасні кризові умови вимагають від суспільства перфекціонізму у численних сферах життя соціуму та освіти зокрема. Удосконалення загально-педагогічної підготовки вчителя обумовлене тим, що високий рівень розвитку педагогічної науки є об'єктивно необхідною умовою функціонування та розвитку суспільства. Досвід вчителів-новаторів підтверджує можливість та необхідність діалектичного зв'язку педагогічної теорії та практики, випереджаючого розвитку педагогічної науки, активного використання досягнень педагогічної науки та практичної діяльності вчителя. Педагогічна теорія має стати дієвим засобом вирішення практичних завдань навчання та виховання, підвищення ефективності шкільної практики. **Аналіз** філософської, психологічної та педагогічної літератури з проблем професійної підготовки та формування культури логічного мислення майбутніх учителів засвідчує, що різні аспекти досліджуваної проблеми знайшли своє відображення в таких напрямках наукової думки: методологічні засади дослідження професійної педагогічної підготовки фахівців (О. Абдулліна, А. Акімов, Ю. Бабанський, І. Зязюн, С. Сисоева, В. Сластьонін, та ін.); сутність феномену педагогічної культури (Є. Бондаревська, В. Гриньова, І. Ісаєв); загальнотеоретичні основи розвитку мислення суб'єкта діяльності (О. Брушлинський, Л. Виготський, О. Леонтьєв, Н. Менчинська, С. Рубінштейн та ін.); сутність феномену логічного мислення та логічних понять (Н. Кондаков, П.Копнін, К. Ушинський), психолого-педагогічні умови формування та розвитку логічного мислення особистості (Г. Лаврешина, Н. Талізїна, О. Федоренко); формування і розвиток педагогічного мислення майбутнього вчителя (В. Лозова, М.Меєрович, А. Павленко, В. Паламарчук, В. Сухомлинський та ін.). Окремі аспекти засвоєння знань шляхом міркувань відображено в працях О. Івіна, П. Копніна та ін. Перед викладачами гостро постає наступне питання: як досягти того, щоб студенти, вміючи мислити згідно з вивченими знаннями, одночасно могли відходити від цих знань, беручи на озброєння нові орієнтири своєї мисленнєвої діяльності. Саме тому необхідно сформуувати у студентів культуру логічного мислення, опис та значення процесу формування якої в умовах сучасної професійної підготовки і є **метою** нашого дослідження. Учені М. Барахтян, О. Безпалько, А. Капська дотримуються думки, згідно з якою професійна підготовка існує не тільки як процес, але й як цілісна виховна система, яка має певні завдання, спрямовані на поетапне досягнення бажаного результату, враховуючи соціально-економічні, науково-технологічні, регіональні потреби суспільства під час фахової підготовки, орієнтованої на формування педагогічної культури майбутніх спеціалістів. І. Богданова зазначає, що сучасна підготовка майбутніх учителів має передбачати: відхід від старої, вузькопрагматичної концепції підготовки майбутніх учителів, впровадження концепції різнобічної підготовки до оволодіння різноманітними компетенціями; запровадження

культурологічної підготовки з акцентом на формуванні духовної, професійно-педагогічної культури і розвиток культури логічного мислення, почуттів, поведінки, що утворюють центр, навколо якого об'єднуються знання, вміння та навички; орієнтованість на формування нової генерації фахівця-педагога, який являє собою гармонійно розвинену особистість, здатну до постійного оновлення знань, високої професійної компетентності та мобільності, швидкої адаптації до змін у розвитку всіх сфер життя, до самодостатнього розвитку своєї особистості; забезпечення готовності педагога до професійної діяльності [2]. На жаль, науково-педагогічні дослідження, передовий педагогічний досвід призводять лише до часткового удосконалення професійно-педагогічної підготовки, в основі залишаючи її незмінною стосовно проблеми формування культури логічного мислення студентів.

Під час фахової підготовки слід формувати у майбутніх учителів професійне педагогічне та логічне мислення, розвивати творчий підхід до педагогічної діяльності, вміння оволодівати передовим педагогічним досвідом, досягненнями з психології та педагогіки. Особливо важливим для оволодіння культурою логічного мислення є знання основ логіки. У процесі формування культури логічного мислення насамперед слід розкрити сутність понять науки логіки, які є стрижневими для педагога у професійній діяльності та входять до складу культури логічного мислення у якості необхідних теоретичних знань. Найбільш прості та необхідні зв'язки між думками виражені формально-логічними законами тотожності, несуперечності виключеного третього, достатнього обґрунтування, які були сформульовані Аристотелем. Дослідженню законів логіки присвячені праці багатьох дослідників. Так, для А. Гетьманової закон тотожності, який вимагає від кожної думки (у ході одного й того ж міркування) чіткості, ясності та незмінності, означає, що неможливо протягом судження підмінювати одну думку іншою, а одне поняття – іншим. На думку дослідниці, порушення закону тотожності під час навчальної діяльності виявляється, коли педагог довільно змінює предмет обговорення іншим, використовує терміни та поняття в іншому сенсі, не попереджаючи про це слухачів, використовує слова, що мають декілька значень. Закон несуперечності, згідно з яким, «два судження, в одному з яких щось стверджується, а в другому те ж саме, але одночасно у тому ж відношенні заперечується, не можуть бути однаково істинними», на думку А. Гетьманової, у двозначній класичній логіці відображає лише частину змістовного аристотелівського закону несуперечності, адже вона (частина) стосується лише суперечних суджень та не стосується контрарних суджень. На думку дослідниці, у законі несуперечності відображено загальну закономірність буття: та сама річ у той же час і в тих самих умовах не може одночасно мати та не мати певну рису. Тому і подумки не можна стверджувати та заперечувати щось, що стосується одного предмета. Наступним законом, який входить до складу знань, необхідних для формування культури логічного мислення є закон виключеного третього. Аристотель сформулював закон виключеного третього, згідно з яким, не може бути нічого проміжного між двома членами протиріччя, а стосовно чогось одного слід щось одне або стверджувати, або відкидати. Закон достатнього обґрунтування було сформульовано Лейбніцем, згідно з яким, кожна думка має бути достатньо обґрунтованою. У процесі навчання цей закон знаходить важливе місце в таких

аспектах: вимога обґрунтованості виступу вчителя та учнів, добирання оптимальної інформації, критичного мислення [4].

Протягом професійної діяльності педагогові гуманітарних дисциплін доводиться пояснювати, обґрунтовувати, доводити різні терміни, факти, думки, поняття. Тому майбутній учитель має чітко розуміти сутність терміна «поняття», що є «формою мислення, в якій відбиваються істотні ознаки одноелементного класу однорідних предметів» [4]. Науковці А. Гетьманова, М. Тофтул, О. Івін за змістом розрізняють такі поняття: *відносні*, які нерозривно пов'язані з класом, що відображає поняття; *безвідносні (абсолютні)*, що відображають самостійні предмети, які можуть існувати незалежно від інших.

Як і предмети реального світу, так і поняття, знаходяться між собою в певних відношеннях. Далекі одне від одного за змістом поняття та такі, що не мають спільних ознак, називаються непорівнюваними, всі інші є порівнюваними, які, у свою чергу, поділяють на сумісні, обсяг яких збігається хоча б частково, та несумісні, обсяг яких не збігається зовсім. Залежно від характеру збігів обсягів сумісні поняття можна поділити на тотожні (рівнозначні), перехресні та відношення підпорядкування. А. Гетьманова виокремлює несумісні поняття, які, у свою чергу, поділяються на співвідпорядковані, протилежні та суперечні відношення. Співвідпорядкування (координація) – це відношення між обсягами двох понять, що виключають одне одного, але таких, що належать до певного спільного родового поняття. Протилежність (контрарність) – відношення обсягів понять, які є видами одного роду, одне з них має певні ознаки, які виключаються іншим (протилежними ознаками) та замінюють протилежними. У відношенні суперечності (контрадикторності) знаходяться такі два поняття, які є видами одного роду; одне поняття має певні ознаки, а інше заперечує їх, не замінюючи [4].

Визначення понять є одним з найефективніших засобів передачі інформації (нового матеріалу). Вчитель, володіючи методикою свого предмету, в педагогічній діяльності має організувати роботу з основними поняттями та законами, уміти виокремити головне. Підвищенню теоретичного рівня майбутнього вчителя сприяє вміння чітко формулювати, пов'язувати зміст понять з сучасністю, практикою, щоб позбуватися формалізму в навчанні. У навчанні поняття виконують функції визначення суттєвих ознак, зв'язків предметів і явищ; визначення загального певного класу предметів; виділення одиничності, своєрідності предметів, явищ.

Співставляючи поняття, щось стверджуючи або заперечуючи, учитель має навчити опосередковано характеризувати відповідні предмети реального світу, формулювати судження. Судження, у яких стверджуються або заперечуються відношення між предметами, є релятивними. Просте атрибутивне судження складається з суб'єкта (S – поняття про предмет думки), предиката (P – поняття про властивість, що заперечується або стверджується) та зв'язки. Терміни судження є змінними, а слово-зв'язка є постійною. Релятивні судження відображають відношення між предметами. На основі релятивних суджень можна створювати більш об'ємні конструкції. Так, «складні» судження утворюються з простих суджень за допомогою логічних зв'язок. За характером логічної зв'язки науковці (А.Гетьманова, Є.Войшвілло, М. Тофтул та ін.)

розрізняють: кон'юнктивні (поєднані логічною зв'язкою «та» (і); диз'юнктивні (поєднані логічною зв'язкою «або»); імплікативні, які поєднують у собі кілька суджень, одне з яких є умовою для інших; тотожні (еквівалентні) (два судження пов'язані симетричним логічним відношенням якщо і тільки якщо). Судження в навчанні сприяють: досягненню певних висновків; проникненню у зміст інформації; розвивають мовленнєву культуру (чіткість, глибина, висловлення); дають можливість самовиявлення.

Пов'язані між собою судження називають *умовиводом*, тобто формою мислення, за допомогою якої з одних думок (засновків) одержують нові думки (висновки). Вирішальним моментом для умовиводу як мисленнєвого акту є таке: відношення у висновку розкриваються в об'єктивному змісті предмета, — в цьому основна відмінність умовиводу від асоціативного процесу. Структура кожного умовиводу включає засновки, висновок та логічний зв'язок між ними [4]. Він є таким процесом роздумів, у ході якого з одного або кількох суджень, що називаються засновками, виводиться (згідно з певними правилами логіки) нове судження, назване — висновком, слідуванням.

На думку Л. Рутковського та М. Каринського, виокремлюють три основні форми умовиводів: індуктивні, дедуктивні та традуктивні. За М. Тофтулом, дедуктивними називають умовиводи, у яких між засновкам та висновком є відношення логічного слідування, які дозволяють виводити з істинних засновків істинні висновки. Індуктивні умовиводи зазвичай дають нам лише вірогідні висновки. В індукції ми йдемо від засновків, що відображують знання меншого ступеня, до знань більших за обсягом, від конкретних явищ до узагальнення. Індуктивні умовиводи є складними за своєю структурою. М. Кондаков підкреслює, що саме індуктивні умовиводи дозволяють отримувати знання висновку. Однак отримати їх можна за допомогою й дедуктивних умовиводів, у яких відбувається перехід від знань загальних якостей, рис, ознак явищ до знань одиничних. За допомогою аналогії відбувається перенесення інформації з одного предмета (моделі) на інший (прототип). Засновки належать до моделі, висновок — до прототипу. Отже, у навчанні умовиводи забезпечать оволодіння логічними операціями, що сприяє розвитку мислення, творчості, самостійності, активності особистості.

Педагогічний процес передбачає повсякденне застосування індуктивного та дедуктивного методів, аналогії. Індуктивний метод використовується при вивченні нового матеріалу, що є складним для учнів; під час формулювання ними певного висновку, правила, певної закономірності. Зазначений метод активізує студентів, хоча й потребує від вчителя ґрунтовної підготовки, творчого підходу у процесі викладання матеріалу, адже більше часу витрачається на підведення учнів до самостійного висновку.

Дедуктивний метод навчання застосовується під час надання вчителем певного судження, правила, закону й розкриття його конкретними прикладами, фактами, явищами. Поєднання індукції та дедукції в процесі навчання надає вчителям неосяжні можливості, орієнтовані на самостійне добирання прикладів до правила мобілізуватимуть пасивний вокабуляр учнів. І саме від учителя залежатиме оптимальний вибір методів, що дозволять на високому рівні організувати пізнавальну діяльність учнів, навчить їх отримувати вивідні знання.

Процес отримання вивідних знань передбачає виконання *логічних операцій*, які є динамічним, дієвим компонентом, що включає в себе аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення тощо. У психолого-педагогічній літературі науковці підкреслюють основну рису аналізу – розчленування, розкладання предмета на його складові (елементи, частини, ознаки). Найбільш повним є визначення, що дається в логіці, згідно з яким, аналіз – мисленнєве розчленування об'єкта думки на елементи, виокремлення тих чи інших ознак та їхнє розкриття. Процес аналізу надає знання щодо окремих елементів, частин об'єкта, але не уявлення про об'єкт в цілому.

Для отримання таких знань необхідний синтез, який є мисленнєвим поєднанням елементів предметів або явищ в одне ціле, розглядання цього предмета або явища як певної єдності. Прямий або емпіричний аналіз та синтез застосовуються на стадії поверхового ознайомлення з об'єктом. При цьому відбувається виокремлення певних частин об'єкта, розглядання його рис. Цей вид аналізу надає можливість пізнати явище, але для проникнення у сутність, він є недостатнім. Зворотній або елементарно-теоретичний аналіз та синтез широко використовуються для усвідомлення сутності явища, що досліджується.

Важливу роль у процесі отримання вивідних знань під час професійної підготовки має узагальнення, що, з точки зору філософії, є одним зі способів пізнання, що полягає у процедурі переходу на більш високий рівень абстракції, виявлення спільних ознак явища.

Науковцями узагальнення розглядається як процедура переходу на вищий рівень абстракції, вияв спільних ознак явища. Узагальнення – складний прийом розумової діяльності, що передбачає вміння аналізувати явище, бачити головне, абстрагувати, порівнювати. Є два види узагальнення: емпіричне та теоретичне. Емпіричне узагальнення полягає у порівнянні зовнішніх, безпосередньо даних ознак з метою виявлення спільної ознаки. Відбувається воно за допомогою підведення конкретних понять під більш широке, родове поняття. Теоретичне узагальнення відбувається на основі аналізу, синтезу та під час руху від абстрактного до конкретного.

Абстракція та узагальнення у своїх вищих формах є двома взаємопов'язаними сторонами єдиного мисленнєвого процесу розкриття зв'язків, відношень, за допомогою яких думка йде до глибшого пізнання об'єктивної реальності у її істотних якостях та закономірностях.

Таким чином, обравши з отриманих положень найбільш вагомі, студенту необхідно порівняти їх зі знаннями, якими він уже володіє та надати характеристику отриманим положенням (причина, якість, наслідки), чому сприяє операція порівняння. Порівняння, зіставляючи предмети, явища, їхні якості, допомагають розкривати тотожності та розбіжності. Знаходячи тотожність одних та розбіжність інших предметів, порівняння призводить до їхньої класифікації. Отже, сутність порівняння полягає у встановленні спільного та відмінного між об'єктами. На думку М. Поспелова, порівняння є мисленнєвою операцією, що втілюється у встановленні ознак подібності та відмінності між різними об'єктами, якими можуть бути предмети матеріального світу та абстракції. У такому випадку студент має порівнювати положення, отримані у результаті аналізу, синтезу, абстрагування, зі знаннями, якими він володіє до цього моменту, з метою їхнього подальшого вивчення.

Отримані логічні знання можливо ідентифікувати лише тоді, коли вони проявляються у вигляді вмінь виконувати певні розумові, логічні операції тощо. Формування логічних умінь відбувається в процесі навчальної діяльності майбутнього педагога, що є основою формування культури логічного мислення спеціаліста. Навчальна діяльність є інформативно насиченим шляхом професійного самовизначення і становлення особистості, засобом формування різнобічних пізнавальних інтересів, установок на самоосвіту і накопичення досвіду. Зазначене свідчить, що формування культури логічного мислення, окрім теоретичних знань передбачає формування умінь, що мають бути опановані майбутніми спеціалістами у процесі формування культури логічного мислення.

Висновки: Оволодіння означеними вміннями та знаннями з логіки мають вирішальне значення для формування культури логічного мислення майбутніх спеціалістів у процесі фахової підготовки. У контексті реформування сучасної освітньої парадигми висока культура логічного мислення систематизує навчально-виховний процес та науково-дослідну діяльність.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Розкриттю аспектів формування культури логічного мислення, критеріїв та показників сформованості означеного новоутворення є перспективами подальших пошуків. дозволяє визначити.

THE CULTURE OF THE TEACHER' S LOGICAL THINKING IN THE CONDITIONS OF MODERN PROFESSIONAL TRAINING

Oxana Khalabuzar

Abstract. *The article deals with the problem of specialist' s culture of logical thinking in the conditions of modern professional training. The role and meaning of the basis logical knowledge and skills, necessary for the forming of logical thinking are underlined.*

The historical epoch, which have entered our mankind in the XXI century, we may characterize as “ the epoch of the globalization ”. This tendency is based on the transforming of the personal, social problems into the world-range level. Such problems, in the case of their unsolved position are able to cause crisis' s, which can represent the first step on the road to the mankind' s ruin.

The most dangerous of such global crises is the educational one. In spite of the thousands of new methodic textbooks, tests and high-tech applied programs, sometimes students are not able to point the goal of their systematically, to analyze within complicate and difficult educational process, to show the achievement motivation, to value their activity, to analyze it and to think according to the logic' s laws and rules. Great attention is given to the marking of Logics' role in the pedagogical process at the High pedagogical institutions.

There is represented review of the reasons of forming of the culture of logical thinking at the educational institutions. There is the presentation of the logical knowledge and skills which have to be studied and practiced during the professional training (logical laws, definitions of notions, statements, arguments and argumentation. etc.).

Development of the positive attitude to the culture of logical is in the transformation of the social values into the personal, including their

realization during the pedagogical activity in future with the help of the knowledge and logical skills (content-processing component). The content-processing component has be formed, the motivational sphere of the forming of the logical culture has be important and personal one for the student.

Within context of reforming of modern educational paradigm the forming of culture of logical thinking of future specialist has real leading positions, which provides the implementation and mastering logical knowledge and by future pedagogues.

Key words: *culture of logical thinking, modern professional training, basis logical skills.*

Література:

1. Арутюнов В. Х., Кирик Д. П., Мішин В. М. Логіка : навч. посібник для економістів. – К. : КНЕУ, 2000. – 248 с.
2. Богданова І. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів на основі застосування інноваційних технологій. – М. : Омега-Л., 2005. – 418 с.
3. Гетманова А.Д. Ученик по логике. 3-е изд., – М. : ЧеРо, 2000. – 304 с.
4. Грядовой Д.И. Логика: практический курс основ формальной логики. – М. : Шит-М, 2004. – 255 с.
5. Домбровский С. В. Совершенствование подготовки будущих учителей к общественно-педагогической деятельности. - Киев : НАУКА, 1982. - 205 с.
6. Осипова Т.Ю. Формування професійно-орієнтованої особистості майбутнього вчителя. - Одеса : ОДП, 2001. - 248 с.

ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ СТАВЛЕННЯ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я

УДК: 341.71-021.414:378

Сергєєва Т.П.

Розглянуто значення понять «цінність» та «цінності» як складової частини формування у студентів ставлення до власного здоров'я. Показано необхідність рівноцінного поєднання ціннісної системи студентів і їх відношення до власного здоров'я. Проведено аналіз особливості специфіки взаємозв'язку цінностей і здорового способу життя. Виявлено, що відсутня у вищих навчальних закладах систематична діяльність з виховання у студентів ставлення до власного здоров'я. Недостатньо проводиться робота з пропаганди переваг здорового способу життя у повсякденному житті.

Ключові слова: *студент, цінність, ціннісне ставлення, здоров'я, здоровий спосіб життя, формування позитивного ставлення, здоров'я збереження, професійна діяльності.*

ЦЕННОСТИ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ У СТУДЕНТОВ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ ОТНОШЕНИЯ К СОБСТВЕННОМУ ЗДОРОВЬЮ

Т.П.Сергеева